

89-9

L 159

Latvian People's Library

Nr. 7.

J. Medneekš.

Jekabs Janschewskis

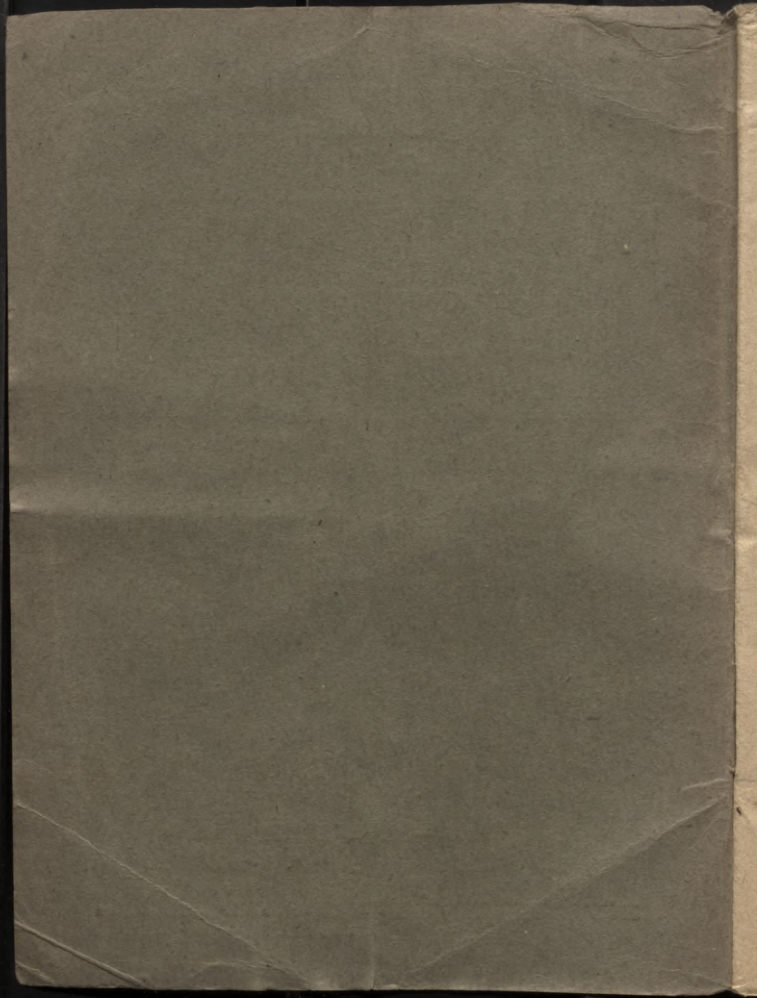
un viņa mušča darbs
romans „Dsimtene“.

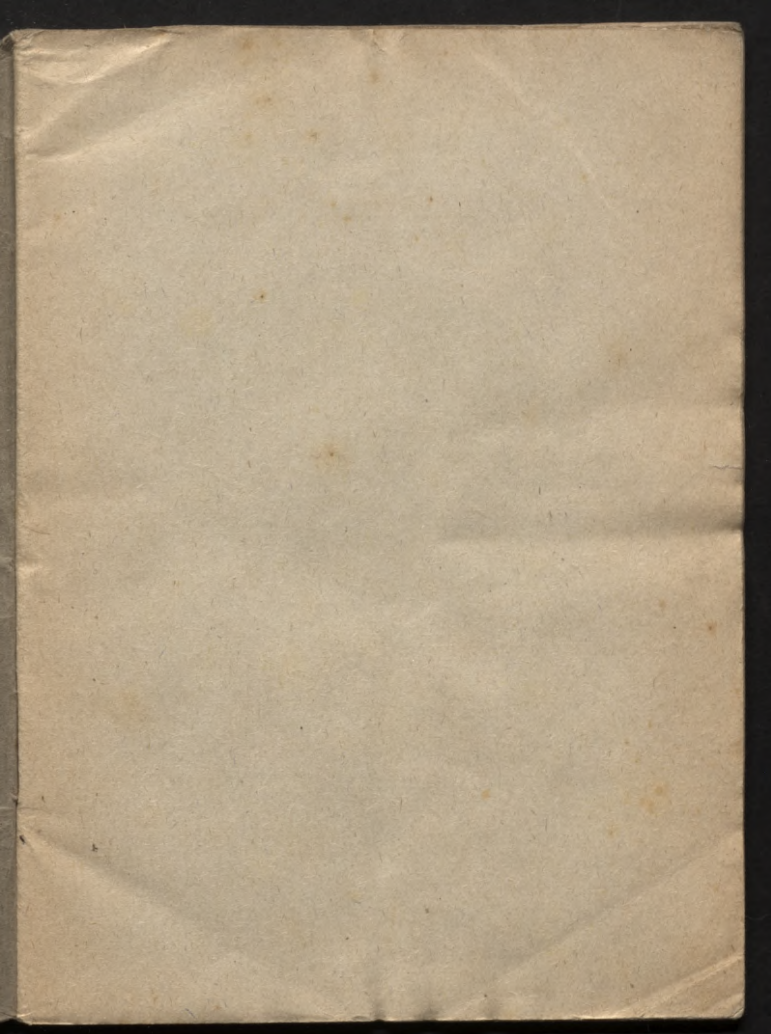

Rigā — Leepajā, 1924.

Romanditfabēdriņas „Ustra“ izdevums.

Maģā Rbl. 25.— (50 sant.)

Sauter

L 89-3

159

L

810,09

Dairakstneezības Tautas Bibliotēka

Nr. 7.

J. Medneeks.

Jefabs Jansčewskis

un viņa mušča darbs
romans „Dzimtene“.

Kritiski-biogrāfiska skīze.

(Ar J. Jansčewska portreju un autogrāfeem).

Rīgā-Leepajā, 1924.

Romantišabedribas „Altra“ izdevums.

L-
B-

~~52.676k~~

~~10.239.~~

0307085113

Šabedribas „Veštnešis“ spēstuve, Leepajā.

Augsti zeenitam „Dsimtenes“ autoram

Jekabam Janschewskim

*wiņa 40 gadu rakstneezibas jubilejas
gadījumā —*

autors.

Leepajā, 30. jūlijā 1924. g.

Tšhetrdesmit gadus atpakaļ, 1884. gada vasarā, Leepajā, pee nu jau mirušā grahmatu tirgotāja un drukatavas ihpašņeeka R. Ufština, kurušā kārta laiktaksta „Latweestis“ redaktors un idewejs spēhleja neween Leepajas latweešhu inteligenzes toreij šāaurās aprindās eewehrojamu lomū, bet bij eeguwis plašhi pašihstamu un zeenitu wahrdu ari wišā no latweešheem apdihwotā Kreewijas Baltijas prowintšhu dakā, — eeradās gadus 19 wezs laulu jau nekliis, Zekabs Zanshewskis-Zanowskis, kura tehws tā pašā gada pawasari bij atstahjis kalpa weetu un Zekaba dšimteni, Aisputes aprinkā Nigrandas muišhu un eenahzis pilsehātā, lai strahdatu kār rokpelnis un tā dotu eespehju šawam dehlam guht tahlatu isglihtibu weetejā gimnastijā. Ja toreij Leepajas gimnastijas greeku walodas eksamimators buhtu nebijis tik stingrs, kahds winsch pateesibā bij, tad muhju rakstneeka turpmakā dšihwes gaita warbuht buhtu nowiršijusees pa pawisam ziteem zekeem un telam, bet tā ka J. toreij titpat leelā mehrā mihleja latinu walodu, zif nepatihkama winam bij greeku, tad gimnastijas un, protams, ari augstskolas zeribas isgaisa un bij jameklē zita išeja un ari — maišes kumos, kurušā tajos laikos zentigeem latwju jaunekleem no semneeku shkiras bij pašahrts deesgan augsti. Zaur neatlaidigu pašmahzishanos muhju Zekabs tomehr bij tizis tik tahlu, kār winsch jau nahkoshā gada rudeni wareja peenemt mahjstkolotaja weetu kahdā leishu muišhas ihpašņeeka gimenē un pirms aiseeshanas turp, šaweenot šawu pašhisglihtoshanos ar nodarboshanos rakstneezibas laukā, kurā pirmos solus spert winam pašihdseja grahmatu un literaturas mihtotajs, augšhminetais R. Ufštinsch. Wina „Latweeti“ tā pašā 1884. g. wasarā tila eespeests pirmais, Leepajā šazeretais, Zekabā Zanshewska dšejolis „E I K S“, kurušā gan nebij weens no pirmem

*) Šhi itze eespeesta „Kurjemes Wahrtdā“ Nr. Nr. 170—177. — 1924. g., J. Zanshewska 40 gadu rakstneezibas jubilejas gabijumā.
J. Medneekš.

zitreišeja ganu sehna Jelabina mehginajumeem faisitā walodā, kuras tas ušrašitija pa wafaras „sunu-deenam“ un „gana-nedefās“ Nigrandā, tad „ganelis ar milšigu sehju-mu, weselu gada gahjumu „Mašjas Weeša“ jeb „Baltijas Semkopja“ literarišteem peesikumeem rokā staigaja pa ganibam un mescheem gowu baram pakal“ (st. J. J. autobiografislās peesihmes „Atsinu“, K. Egles šahartotās latwju rakstneeku autobiografiju, 1. krahjumā 153—177 l. p. J. M.) Schee „pirmee kuzeni“ deemschehl wiši isnithzinati, jo paškritikas apšina nahšošam dsejneekam = rakstneekam jau toreij bij stingri išweidota. Spilgtu peemehru šahadai stingrai paškritikai atrodam J. jau minetās autobiografislās peesihmēs, kurās wišā, starp zitu, pastahsta, kā wina leelā romana „Dsimtene“ pirmā sehjuma treschā nodata „Linu talka“ ir tikuse ušrašitita jau pirms 40 gadeem, tā pašā 1884. g. listenigā wafarā, bet ar pawišam neezigeem pašrlabojumeem eespeesta tikai — 1921. gadā „Deepajas Awišē“, tā tad nogulejuši manuškriptā wesalus 37 gadus!

Ko tas nošimē muhsu drudšchāini-šleidsigos laikos, tad dašcham labam muhsu daudšraštitajam „romaništam“ drukatawas išsuhtamais sehns ij špalwas gala waj ahra rauj wehl tintes neapšchuwušču gara augli, — to nowehrētēs itweens napeetns latwju rakstneezibas draugs un zeenitajs, jo tas rahda, kā romana „Dsimtenes“ autors gadu desmiteem ir domajis un strahdajis pee šchi sawa wahda pateesā nošimē „muhscha darba“. Bet jo wairal: ušrašitijis „Linu talku“ muhsu rakstneeks noleek to pee malas talab, kā wišā pats išfalās: „man radās šchaubas, waj pee sawa patreiješā semā išglihtibas stahwolka špehšču to noturet literariška maškšlas darba augštumā. („Atšinas“ 1. 165 l. p.).

Jā, pateescham, septinas seemas Nigrandas pagasta školā ween nebuhtu muhsu rakstneeka gara redšes aploku šchim dišchēnajam darbam peeteekoiščā mehtrā paplašchinajuščas, bet kalpa dehls un gana sehns bij dšimis sem laimi-

gas swaigjnes. Notifikās tā, kā jau 17 gadus wezais J., ka pats saka: „Jastrahdatām, tulsnainām rofam, kā wafar no darba atstahjis, weentahrschš darba puifis“ eelkuwa turpat Nigrandas kaiminos Baltaiķu mahzitaaja J. Weides nodibinatā priwatā wahzu skolā, ar apmehtram progimnastijas programu. Eefahjis lasit sešhu gadu wezumā pehz „wez wezās ahbezēs“ un neisbehgamās „Dseesmu grahmatas“ ar Züredera fazeretām jeb tulkotām „staištām dseesmam“, kuras Zefabinsch bij us ahtru roku ijmahzijeēs no galwas, tas „iigahjis zauri“ Dseesmu grahmatu, nokluwa lihds tehwa kā dahrgumam un swehtumam glabatās Manzela „Deelās sprediku grahmatas“. Toreij, tajos wezos „selta laikos“, kad kaspone pelnijuši p u s o t r a (1^{1/2}) rubļa gada algas, bet gahjejs — puifis 4—5 rbl. g a d ā, „leelais Manzels“, mahjajis weselus trihs rubļus un protams tas tā tad bij dahrgums, kuru arī pehz J. nostahsta „wezaki kā dahrgu mantu glabaja flehti jaunajā stapi wislabā tā weetā un tikai swehtrihteem atnesa istabā“. Lasit „Deelo Manzeli“ Zefabinam bij neween gods un preeks, bet winam preeksch muhsu nahfoschā tautiskā rakstneeka bij nenoleedsama nosihme, jo, ka J. pats leezina, „dashas parahdibas tautas dsihwē tur wisai pateesi nowehrotas un dsihwi un reali isteiktas“. „Sche es pirmo reij“, — turpina J. „redseju rakstos muhsu tautas dsihwes attehlojumu, jebšhu tikai ihšu atsihmejumu, weena otra atsewischki peemehrotā gadijuma weidā. No ta laika man patikas zilweku un winu ihpatnibu nowehroschanai peegreest fewiškku wehribu“. („Atsinas“ 1, 159 l. p.).

II.

Nigrandas pagastskola, kuru 4/16 februari 1865. g. dšimušhais J. J. apmekleja starp saweem 8—15 dsihwes gadeem, winam sneedsa pateesibā daudš masak, kā to wareja sagaidit, jo „tas lo pirmā seemā eemahzijos, tila atfahrtots arī wisās zitās seemās, — tahkal skolotaja sinaschanas nesneesdās“, bet J. tomehr ar pateizibu atminas schās pagasta skolas skolotajus: „Ko un kā wini pašhi mahzeja, to wini

labprakt un ar mihlestibu ari man mahzija“, šaka winšč. Galwenais eeguums bij tas, tā nahkoschais rakstneeks un dzejneeks pamatigi wairakfahrt „išgahja zauri“ toreiš skolās pašihstamo Spieša wahžu walodas „Pahrtulkotaju“ un dabuja lasit skolā uļ weetejā krodšineeka un dašču šaimneeku wahrdeem peenahkoschos latweešču „atmodas laifmeta“ šlawenos laifrakstus Fridrika Weinberga „Baltijas Wehstnesi“ un Materu Jura „Baltijas Semkopi“, kuros šchee abi gara milšči zihnija šawas legendarās zihnas pret wahžu presi un wahžheetibu. „Baltijas Semkopja“ peelikumā toreiš labā tulkojumā parahdijās genialā Nikolaja Gogola „Wijs“, kurušč mušču Zekabam tā eepatifās, tā winšč šcho „brihniščki jauko, fantastiški realo tehlojumu“ išlasiņa wairakfahrt un wešalus gabalus no tā „eemahzijās galwā. Wispahrt nahkoscho „dšihwes ainu“ glešnotaju toreišejos laifrakstos wairak faistijusi stahstu nodasča, nekā augšchmineto seelo latwju šchurnalisti politiskee un polemiskee raksti. Tad iščehlās kreemu-turku karšč un laifraksti šahka eespeestees ari tahdās eedšihwotaju, tā pp. muiščas kalpi un amatneeki, šchirās, kuras agrak par teem i nedomaja: nu peenahja klahrt wehl Aleksandra Webera (Waraidoschu Sandera) „Bals“, wehlatu ari „Pagalms“ un „Teesu Wehstnesis“ un wišas šchis labi un apšinigi waditās awišes gahja zaur sinatnu un atšinu alkstoschā wisjaunakā Nigrandas muiščas kalpa — „deenineeka“ rofam, kurušč wešelus diwus gadus te nodšihwoja „kreetno darba lauschu widū“, pležu pee pleža ar teem kopā štrahdajot.

Nu teekšmes pehž tahstakas išglihtibas nebij wairs apšahpejamas un ar godu japeemin, tā ari J. wezaki nelifa šchim J. teekšmem kaut kahdus šchlehrščklus zekā: „i tehws un mahte wehroja“ — stahsta „Atšinās“ J, „tā no tahda sehna, kas weenmehr tā nodarbinats ar awišču un graščmatu laišchānu, ihšts darba zilweks deejin waj išnāhščot“. Taupigee wezaki bij eekrahjušchi pa ilgeem gadeem šawas pahra šimts rubfus, kas tajos laikos bij leela nauda un tā išnāhza, tā mušču nahkoschais „Dšimtenes“ autors

nofluwa uſ 2½, gadeem augſchminetâ mahzitaja J. Weides dibinatâ ſkolâ, protams, Zekabam wafaras brihwlaikâ bij jaſtrahdâ gan mahjas, gan muiſchas darbi.

Waltaitos nu J. atdarijâs kraſſſchna ſen ſudufe paſaule, kuras burwu atſlehga ir latinu waloda, Horazu un Owidu J. wareja jau originalâ laſit, bet ar ſeneem greekeem, kuras ſawâ laikâ latweeſcheem daili uſdekoretus ſtahdija preeſſchâ firmâis Dünſbergu Erneſts, — Zekabs atradâs „kara ſtahwokli“. Ari kreewu un wahzu walodas ſche Waltaitos J. eemahzijâs tiſtakh kâ wareja tanis laſit un „laſito ſapraſt“. Pateizotees laimigam nelaimes gadijumam — ſtoleni „pa brihwſtundu auſchodamees bija iſgrahwuſchi ſkolas preeſſchneeka leelajam grahmatu ſkapim durwis, tâ kâ tâs palika walam“, — ſata J., wiſſch dabuja ſepaſſchtees, lai gan beſiſſtematiſſi, ar wiſeem leelajeem un wiſleelakeem gareem un winu darbeem, kâ Schekſpita „Hamletu“, Schillera dramam, Bairona „Don-Schuanu“, Getes „Faufu“ un pat Schan-Schaka Ruſo autobiografiju, bet tad weenâ jaukâ nejaukâ deenâ „eeradâs amatneeks, ſataiſija ſkapim durwis, tâs aiſſlehdja un manai laſiſchanai bij beigas“... teiz J. Bet reiſ ſirdi eekurtais uguns nenodſiſa, tas kwehloja taſlak un pawehloſchi praſija pehz jaunâs baribas, kura tad ari radâs maſas ſkolenu paſchu priwatas grahmatnizas weidâ, peekam muhſu Zekabs „ſchis zehlâs idejas eeroſinatâjs, brauza Rigâ ar weenigo uſbewumu eegahdatees par no ſkoleneem ſameſto naudû wehrtigas grahmatas. Beſ klaſiſeem darbeem, pa leelafai dalai wahzu walodâ weegli peeejameem Reklam'a „Uniwerſalbibliothek'a, ſche J. eepaſinâs ar Kaudſiſchu „Mehrneeku laikeem“, antologiju „Dejneeku labdeenam“, „Salkſcha lih-gawu“ un zitâm wehrtigâm latweeſchu grahmatam. Bet leelako eepaidu J. guwa tomehr no Gogola „Miruſcham dwehſelem“, Serwantefa „Don-Richot'a“ u. z. leelo paſaules rakſneeku „brihniſchkeem darbeem“.

Lojot ſchos un zitu gara miſſchu muhſchigos darbus Zekabs aiſween wairak ſahka lolot ſewi domas — palikt

par rakstneeku: „man radās domas, rakstīt kādu leelu tehlojumu par muhsu tautas dšihwi ar wišām winas šawadibam un ihpatnibam“, turpina stahstīt šawās jau minētās autobiografiskās preešihmēs Zanschewskis, „un te man wispirimē kahrtā stahweja azu preešchā tee warenee darba laudis un ziti wišai tihpiškee zilweki, kuras biju pašnis šawas dšimtenes kalpu starpā un kuru darbi, wahrdi un wiša išturedžanās tā bija faistijuschi manu wešribu. Pehz manām domām — paštrihpo J. — šchee zilweki un winu dšihwe nedrihšteja tā eet lihds ar winu nahwi šudibā, — tos wajadseja rahdit ari pašchakām aprindam un nahloščām paaudsem.“

III.

Te, luht, ir meklejami un atrodami wisleelata un neba jau nu apjomas šinā ween, latwju romana „Dšimtenes“ pirmawoti. „Linu talka“, kura eesahkta rakstīt 18/30 jūlijā 1884. g., t. i. taišni pirms 40 gadeem, šchajos gados ir ištwehrtusees par Latwijas, ihpatneji Lejas-Kuršemes gigantisku epu wešelos astonos sehjumos, kurā tomehr, kā to pats autors aishrahdā šawas dšihwes atminās — naw atehlota teeschi wina wistuwašā dšimtene — „išnemot kalpu šauschu tihpus, kas tur redseti un nowehroti“, naw ari domata „neweena zita šewišchka šinama weeta, bet tikai Lejas-Kuršeme wispaht“. („Atšinas“, 1. 158. l. p.).

Bet lihds „Dšimtenes“ ištweidošanai par to grandioso „dšihwes ainu“ glesnu, kura wišā šawā krahschānumā pašrahdišees wehl tikai pehz pašris gadeem, kad „Deta“'s ištewneeziba buhs paweitusi, išdot wišus romana sehjumus, — Zanschewskim nahžās noštaigat wehl ilggadejas un raišas muhscha gaitas. Atmetot, nepeelahwigo „šeno greeku“ deht, ilgi šolotas žeribas uš gimnasiju un tad tahlak uš „Tehrbatu“ jeb „Maškaw“, dšihwes ištēniba špeeda nedrukato „Linu teku“ dauds apšoloscho autoru meklet maišes reezeenu, kā jau minejām, tuwejos leišchos — mahjškolotaja lomā. Kā Zanschewska rakstneeka talants ir dauds apšoloschs, to atšina ari tahds stingsrs šogis, kāhds beš šchaubam

hija Jr. Brihwsemneeks, ar kuru J. eepasinās Leepajā, laikam pee red. K. Uktina. Brihwsemneeks „eeweda“ wi-
nu J. Welmes „Austrumā“, kursch toreis isnahza Maslawā,
kur tad ari parahdas wairati J. dsejojumi, tā p. peem.
balade „Taurineeks“ un tulsojumi: Puschkina „Sli-
foniis“ un ziti. Uktina „Latweeti“ Zanschewskis bes dse-
joseem 1884. g. tika eeweetojis sem pseidonima: „Jaun-
Leepajneeks“ pat satiriskus seketonus un honorara weetā
janehma Uktina weikalā — daschadas grahamatas, ar ku-
rām, protams, nepeetika un jauneklīs bij laimigs, kad zaur
daschu pašinu—labwehšu gahdibu, winsch tomehr „tika eel-
schā“ toreis privatpersonam slehgatā Leepajas pilsehtas
bibliotekā, kuru tas warejis ismantot „peh3 patifschanas“,
lasot daud3 wehsturisku sazerejumu, fewischki par Baltijas
resp. Latwijas pagahtni, bet neaismirstot ari daikliteratu-
ru. Tikai wehl Leepajā Zanschewska rokās nahza Heinri-
cha Heines „Buch der Lieder“, kura winu ta sajuhšminaja,
ta tas nehmees tuhlin kahdu datu no sche fakopoteem
Heines dsejoseem pahrlatwistot, bet tas atkal ari scheit
mehro ar šawu stingro mehraulku un pats šaka: „schee
tulsojumi, tā jau pirmās jaunibas darbs, ne wiszaur pee-
nahzigi isdewuschees“. Atfewischkā isdewumā Heines dsejo-
ki tad ari isnahza tikai peh3 16 gadeem—1900. gadā, us Hei-
nes jubileju.

Pirmo rakstneeka honoraru — 10 rublus — Zanschew-
skis janehma no grahamattirgotaja W. Altberga par jau
1885. g. sazereto, bet tikai 1892. g. klajā nahkuschu original-
poemu „U b a g s“, kurai weelu J. guwa usturotees 1885. g.
wasaras beigās leischos, pee radeem. Mahjiskolotaja amats
winam dewa eespehju neween aijween wairak eedifkinatees
besgaligajās pašaules literaturas bagatibās, bet ari ide-
wibu pašam ischaklakti tezinat spalwu un wingrinatees
wisas daikrakstneezibas formās. J. tulko Gezes, Schillera,
Mizkewitscha, Lermontowa balades un dsejas, ari Birgera
„Lenori“, bet kas tas galwenais, te winsch nodsihwojot
diwus un pus gadus, deesgan labi eepasinās „ar leischu

tautas dšihwi, winu eeradžam, walodu un dainam“, šaka J. kurdšj toreij sawus šakarus ar „Nuštrumu“ un Brihwsemneeku turpinaja ušturet, gan sawus dšejolus un tulkolomus eesuhštot, gan ar Brihwsemneeku šarakštotees.

Tad 1889. gada pawafari J. Rigā, kuratora Kapustina Komišijā noleek skolotaja ešfameni un tā pašča gada rudenī peenem skolotaja weetu *N i h z ā*, muhsu Kuršemites Deewšemites maleenā, kur wehl šchodeen tik plašči un špilgti usglabajušās sentehwu parāščas un gehrbi, tā reti kur Latwijā. Tee septini gadi, kuras Zansčewškis pawada Nihzā, tā skolotajs, ja ari šchee gadi nerahda leelus J. panahšumus literaturas druwā, — tomehr japeestaita pee wiseewehrojamaštem wina attihštibas gaitās. Nirmšahrt — nahškoščais „*D s i m t e n e s*“ autors te šakuhšt ar pateešo, realo tautas dšihwi un winas išweidoteem tihpeem, wešalu tehlu galetiju, tad winšch eeguhšt par sawu miššu krahjumu tautas dšeesmu, pašatu un noštahštu, kuras ruhpiigi ušrakšta un krahj neween tikai Nihzā, bet ari wišā Lejas Kuršemē: Kruhtē, Durbē, Rahwā, Nodagās un žitur. Šchee augsti wehrtigeo muhsu folkloras peemi-nekli Kr. Barona „Latwju Dainās“ naw išleetoti: „lafot leelo Dainu krahjumu zauri“, — rakšta J. — „no Nihzas dšeesmam tur tikai nedaudšas, nejaušču krahjeju eesuhštitas ešmu atradis“, jo daščhadu apstahkli dehl J. nebij eespehšams laikā nodot sawus plaščos krahjumus Barona tehšam. Atšihmešim šche to laimigo apstahkli, tā šchee Zansčewška krahjumi ir pa wištem šara un juku laikeem Rigā palikušči neišwasati. No otras pušes Nihzā dšihwožot Zansčewškis nahš šakarā ar plaščatām Leepajas latweešču jaunatās inteligenzes aprindam, šarp žitu ar J. Janšonu — Braunu, Jr. Rošinu — Ašši, J. Palewištšu, W. Behrjiniu, A. Spruhdi un žiteem.

IV.

Jr liktenigi — nošimigi preekšch wišas Šekaba Zansčewška tā rakštneeka turpmatās attihštibas gaitas tas, tā winšch pašča dšihwes šeedoni, buhdams, tā pats šaka, „žee-

šahā draudšibā“ ar tahdeem jau toreij karstgalweem un pilsonisko šajehgumu pamatu ahrditajeem kā mirušchee „leelineeku“ ideologi Janšons — Brauns un Rošinsch—Ahšis, ar pehdejo tas wehl 1918. g. pawafari tizees Maškawā, — winsch i kā rakstneeks, i kā zilwels ir aišweenam gabjīs teešchi jawu taiņo zeku few reij sprausto idealu un mehrku šafneegšhanai, bet naw atkahwees ne eespaidotees, ne aišwikinatees projam no pilsonigas ideologijas pamateem.

Interesanti ir, kā jawu senfazonelo pamšletu: „Domas par jaunlaiku literaturu“ J. Janšons šarakstijis dšihwodams pee Janšewiška 1894. gada wašarā, un kā taiņi šchim demagogiškām Janšona rakšteenam bij jaspehlē šinamā zinišča loma, kurušch gabša leelo — draudšibas wešumu. Par šcho liktenigo konšlīktu pats Janšewiškis štahta šchā: „Ar Janšonu dašchus gadus wišai draudšigi šarakstijamees. Bet kad winsch 1894. gada wašarā pee manis beidša rakštit jawu šinamo darbu par latweešchu literaturas noteesafšhanu, tad muhšu draudšiba kļuwa wehšafa un ar laiku pawišam atdšija, jo winsch arween wairak eerahwās politiškā, bet es no politikas pawišam atturejos“. („A.“ I., 170. l. p.). Janšewiškis nekad naw bijis politiškis, šawā ihšā autobiografijā winsch ar gandarijumu atšihmē: „wehl lihds šchāi deenai neesmu eerakštijees neweenā politiškā partijā“, bet šchee „jaunstrahwneeki“ un „Deenas Papas“ pašaulas lahpitaji, šahka aišween wairak no teorijas pahreet uš „prakši“, kura tad ari noweda Latwijū wišpirms pee besprahhtigeem šchawšchaligeem 1905. gada notikumeeem un daudš gadus wehšlaf, pee latwoju šarfano štrehšneeku iškširošchās lihdsdarbības Padomju Kreewijas šchihdu waras un ašinaina terora nostiprinašchanā un atbalstišchanā, kā ari pee tā politiškās dšihwes draudošchi eesšarfana mihjtrehšchka, kurušch patlaban, 1924. g. wašarā, stiprak, kā jebkad a p d r a u d muhšu břiho Latwijas walsti. Janšewiškis jau toreij noprata un paredseja to, patees šibu, kuru peedšihwoja Maškawā 1918. g. beidšamo reiji teetotees ar „latweešchu un wišu zitu nekreewu tautibu komi-

jaru“ Fr. Rosinu—Ahsj, kà ne agrafee wadoni, to starpà ari Rosinsch-Ahsjs „wada un loka revoluzijas fuga stuhri, bet kà to dara ziti, — straujati, rupjati“ un kà teem „atleef tikai newarigi nolaišt rokas un zeesť klusu, ja negrib saudet reis eeguhtu autoritati un popularitati“. („Ahsinas“ I., 171. l. p.) Tas bija tã jau 1918. g. pavasari un tagad, protams, apstahķi ir wehl wairak grošijusķees uš ļauno puš; mirusķo revoluzijas „ideologu“ Janšona un Rosina weeta, leektot tahdus kaislus komunistus, kã: Stutsķku Peteris, J. Danisķewskis, bendes Peters'u, M. J. Lahzi—Sudrabu u. z. Ja jau nu gandriķ wiš muhsu eewehrojamaķee rakstneeki, waj nu leelakã jeb masakã mehrã ir firgusķi un pa dalaĩ firgť wehl jo projam ar krasã, tã sauktã kreisã-sozialisma jeb pareisati k o m u n i s t i m a ķ e h r g u, — preeķķgalã ar šķajã sinã behdigi slaweno J. Raini-Pleekšānu, — kursķ tautã, talab, saude aisween wairak no ņawas popularitates un zeenas, tad teesķam jabrihnas, kã taisni Jansķewskis ir pratis issargatees no šķeem dwehķeku ķehraju tihķleem, jo uš Nihzu pee J. šķee lungi ir braukusķ partijas pa 5—6 zilweķeem, isnemot Bakewitsķu nu Rosinu, kuri naw zeenijusķi šķahdus „ušbrukumus“ laukstolotajam wejelãm bandam. Tomeht, wehłati, 1896. g., J. konsłiktã „ar weetejãm (Nihzas) autoritatem, kura dehķ J. atstahja sawu Nihzas skolotaja weetu, šķis personigãs atteezibas ar „sarłanaķeem“ nebuhs šķehļejušķãs laikam, beidsamo lomu.

Ahsjmesim wehl, ka ari pats J. usswer septinu Nihzas gadu leelo nosiħmi, ņazidams ņawãs atminãs: „Nihzã eeguwu pateizigu weelu ņaweem wehłakeem stahķteem un tehšojumeem, kã ari daudš domaju par sawu leelo romanu un pa dalaĩ ņastahdiķu tam planu“. (A., 1., 169. l. p.). Un turpat J. debatejot ar J. Bakewitsķu — wairak par literaturu, kã politiku, nahģis pee ahsinas, kã aplama un tadehķ atmetama weģã poetitas teorija, itkã leelã ņazereķumã wišai darbibaĩ un Ćihnai Ćanoristmajãs tikai ap ķahdu weenu sinamu personu, tã saukto waroni:

pateesibâ wijai darbibai janorisinàs, wijàm zihnam jano-
teef ap, waj par kahdu ideju, furu war paust un ais-
stahwet wairakas personas, kà to peemehram darijis Ger-
hards Hauptmanis jawos „Audejos“, agrak nepeezeeschamà
weena warona weetà lifdams par sinamu ideju zihnitees
wairak zilwefeem no daschadu darbu arodeem“. („N.“ I.
171—172 l. p.). Tà aishween wairak noteiftak iisweidojas
„Dsimtenes“ — schi milsu „romana dsihwes ainàs“ sfilets,
un kad tas bija gataws, tad 13 gadus pehz „Linu talka“s
šarastišchanas, Zanschewistis atstahjis 1896. g. Nihzu un
nometees us dsihwi Leepajā, lai nodotos weenigi rakstnee-
zibai, usraksta kahdu padomatà romana „Dsimtene“ pla-
schaku nodaku: „R à b a g a t à T j a h p i n a d e h l s
p r e z e j à s“, fura eespeesta Zelgawas „Latweeschu Awis-
schu“ peelikumà, 1897. g. beigàs.

Peezus gadus dsihwot no spalwas ween un pee tam
wehl jamehrà mafajā Leepajā bij toreisejos apstahklos pa-
teeša waroniba, kad gandrihš pastahwigi bij jaiszihna ner-
wus kausejosešas zihnas ar — zensora šarkano sihmulī.
Nemitigas listas ar zensoru noweda galu galà J. pee ta,
kà winam juda, ka tas pats šaka „wisa patišchana us rak-
stišchanu“. Un J. wehsta tahlak šhà: „Tagad man usmah-
zàs nopeetnas basčas, waj es jeb-kad warešchu laišt klajā
šawu l e e l o r o m a n u, kurà jatehlo daschadàs attee-
zibas weetejo eedšihwotaju starpà, jasaduràs daschadàm
sozialàm pretejšchibam un jashobojas un jasmējās par da-
schadàm šadsihwes atšchgarnibam. Pats no sewis šapro-
tams, kà šchahdà nospeestà gara stahwofli un beš isredšes
us apstahklu labošchanos nahlotnē, es wišus nodomus ar
leelo romanu l i k u a t k a l p e e m a l a s“... J. šah-
ta apstahitees pehz kahdas ž i t a s nodarbšchanàs, bet
1902. g. šahfumà, pateizotees nelaiķim F. Weinbergim,
— eekfuwa arodneezijškà šhurnalistikà, kurà tas ari nu wehl
šcho brihdi atrodàs.

V.

Ku atkal, neſkatotees uſ to kà profesionalam ſhurnaliſtam d a u d ſ jaſtrahdà, daudſ wairak, nekà to nojausch widuwejais laitrakſtu laſitajs, kurſch daiſchu labu reiſi pahrlaidis azis pa apdrukatàm awiſes ſlejã noleek to pee malas ar ihgnumu iſmetot: „naw nekà prahtiga ſhodeen eefſchà“, — Zãſchewſkis pamãjam un palehnam ſãhta do-mat par „L e e l à r o m a n a“ uſrakſtiſchanas prozeſã turpinãſchanu. Jãu 1903. g. nowembri J. uſrakſta kahdu nodaku, bet ſtipri ſtrahdà pee ta Kaſdangà 1908., 1911. un 1913. gada waſaras brihwlaitã. Tad nahza paſãules karſch un ari J. bij jadodãſ projãm no dſimtenes behglu gaitãſ. Behglu wilnis aiſneja J. wiſpirmſ 1915. g. uſ Oſtaſchlowu, Twerãſ gubernã, kur buhdamã reiſ pehã ilgeem laiteem pilnigi ſwabadam no redakſijas melndar-beem, winãm bij iſdewiba „ſãhrtigi ſtahteſ“ pee rakſtiſchanas: „nu rakſtiju“, — ſtahta J., „no weetas un ſãkarigi nodaku pehã nodakãſ“. Bet no klujãſ Oſtaſchlowãſ J. nahzãſ pahreet papreekſch uſ Tulu un tad uſ Maſkawu— behglu komitejãſ. Kad leelineeki 1917. g. nahza pee wa-rãſ un, protãmſ, tahdam peedſiſhwojuſchãm, peeredſejuſchãm un weiklam ſhurnaliſtam kà Zetãbſ Zãſchewſkis ne darba ne maiſes netruhtu, ja tilai winſch ſãhtu iſchalli tezinãt ſãwu ipalwu par Stutiſchãſ un Daniſchewiſta „ſãr-kanãſ paradizeſ“ idealeem, tad muhſu ſirdſchliſhtais rakſt-neekſ — kluiſi nogreeſchãſ ſãhnup: „wareju nu pilnã mehãrã nodoteeſ rakſtiſchanãi“, ſtahta winſch. „Siltãſ jaukãſ dee-nãſ aiſgãhju waj aiſbrauzu ar leelu kantora grahmatu ſkãiſta jã Sokołniku meſchã un turwiſjã klujumã rakſtiju tanã ainãſ unteh-lojumus rar tahko dſimteni un wi-nãſ mihiãjeem eedſiſhwo-tãjeem, no ku-reem daudſi lihdſ ar manã bij iſklihduſchi pa wiſu Kreewi-ju, Sibiriju un wekł tahlak un no kureem laba data nedabuja wãirſ dſimteni redſet“. („Œ.“ I. 174—175 l. p.).

„Dšimtenes“, — romana dšihwes ainās, pirmo da-
fu (pirmo un otro šehjumu) Š. nobeidsa šarakstīt Maškawā,
taiņi jawā wahda deenā — 25 juliā 1917. g., kašds ga-
dijums tika atšihmets no Š. gimenes „ar maju dahwanu
un kašijas šariškošanu — beš maišes“... Šr. Rošina-Ahšha,
— wišwarenā zittautibu komišara preešhā, Š. netureja
par wajadšigu ložitees..

Romana galigo plašnu Š. ištrahdaja ari jau Maška-
wā pehž I. dašas nobeišgšanas, šadašot wišu miššigo weelu
peežās leelās dašās: I. Kałpi, šaimneeki un
kungi; II. Žeki un tekas; III. Lauki un
pilšehta; IV. Šajukušhi pawedeeni un V.
Kałnā. — 1918. gada Žahnos, šlepeni pahrejet robesču,
Š. ar šawejeem atgrešās Latwijā, peešam lai gan eedšihwe
un daudš wehrtigu grahmatu palika Maškawā, tomehr „ro-
mana manuškriptu, kas bij šašeets diwi prašwos aiššainos
išdewās laimigi pahrwest“: Š. muššha darbs bij glahts.

Atkał Kašdangā uštūrotees, wehšak Waškā štrahdajot
pee „Lautas Balšs“, Š. nopeetni un neatlaidigi turpina
šawa „leelā romana“ ušrakštīšanas prozešu. Tad 1921. ga-
dā to wareja šaht eespeeš — „Deepajas Awišē, furā pa-
rašdijās gandriš wiša I. daša, tika paščas beigas bij
aiš dašchadeem eemesleem jaeešpeeš teešhi atšewiškā no-
wiškumā. Romana otro dašu: „Žeki un tekas“
eespeeda Riģā, 1924. g., bet tika wiņa pirmo šeh-
jumu, autors pats išlaida atšewiškā nowiškumā; „Žeku
un teku“ otro šehjumu, kurš aptwer wešelas 18 nodakas,
to starpā ari mums jau pašihštamo „Kā bagatā Tšahpina
dehls prežejas“, — autors gan bij nodomajis ari išdot
atšewiškā nowiškumā, bet tad eesahlas „Dšimtenes“ tri-
umfa gašjeens. Reparasti ahtri išpirka „Dšimtenes“ I. un
II. Deepajā drukatos šehjumus un Žekaba Janšewiška
wahrds zaur šcho apbrihnojamo grahmatu ūwuwa plašhi
pašihštams muššu dšimtenes šehtās un ahreš, tā ka radās
ideja išdot šcho leelo darbu wiņa nošihmei peemehrotā glih-
tā ahrežā eetehrpā, ko ušnehmās wahkt weena no mušju

leelafām isdewneezibam, Latwijas „Telegrafa Agentura“, fura plaščafakai publikai wispah̄r pašihstama sem „L e t a“ s nošaukuma, eespeesčot „Dšimteni“ šewiščki preekšč šči isdewuma leeteem burteem, uš laba papira un ar muhšu pašihstamā ilustratora = mahtšlineeka Ed. B r e n z e n a originališihmejumeem, tahdā weidā raidot tautās monu- mentalako, pehž „Latwju Dainam“, isdewumu.

Leelā mehrā romana „Dšimtenes“ popularitati plaščafakās latweešču lašitaju aprindās modinaja ari „B r i h w ā S e m ē“ eespeestās wairakas šči romana nodafas no 3., 4. un 5. sehjumeem sem kopeja nošaukuma „Zihnas un zenteeni“; dašči wina fragmenti nodrutati ari „Leta's“ isdotā „Ilustretā šchurnalā“.

Muhšu rakštneeka pašča dšihwes tekas tagad jau, šah- fot no pat Latwijas atbrihwoščanas laikeem rii rahmu, meerigu gaitu. Dšihwojot Rigā J. wišus šchos gadus strahdā kā „Wald. Wehštnešča“ lihdsredaktors, kahds poste- nis winam dod eespehju ari weikt un, zerešim, laimigi no- beigt leelo muhšča darbu, kuram lihdsjiga naw muhšu lee- leem romaneem wispah̄r nabagā, bet ari ir maš leelajo šweščtautu literaturā. Ne par welti pat zittauteešču kri- tiki apšihmē šcho Žekaba Janščewšta diščo darbu, par „ein großes und echtes Kunstwerk“, t. i. leelu un ihstu mahtšlas darbu.

VI.

„Dšimtenes“ ušbuhwe ir tiš monumentalī plaščā, kā lašitajs tilai pehž tam, kad tas buhs eepašinees ar wišeem lihds šchim atšewiščki isnahšuscheem 3 sehjumeem: „Dšim- t e n e s“ I. dašu d i w o s sehjumos un „Z e k u un t e k u“, (romana „Dšimtene“ turpinajuma) p i r m o seh- jumū, kuruš lai gan ir ari pats par šewi noapašlots darbs, — šahšs nojaušt no leelā meistara rokas ušmeštās grandī- ofas ainas maigo kraščšnumu tāpat, kā ja kahds wehlas redset genialā kreewu glesnotaja Uļa Rēpina „Saporošča- zus“ pareišā krašču simfonijā, tad winam jaatkahpjās labt atpakaš, jo tuwumā špišgto krašču bagatiba apščilbinās

azis un wisa ſchi pafaulflawenà glehsna iſlikfees par deef-
gan neſatarigu kraſſu un detaſu kakafoniju. Gluſchi tas
pats ir ar Zanjſchewiſka romanu „Dſimtene“, kurſch laſita-
jam jauſnem wiſpirms wiſà wiſumà, leelumà, un tad,
wehlaſi, ſad muhſu gara ažu preeſſchà beſgaligà wirtnè
ſarindoſees un flihdès garàm meifteriſku droſmi ſihmetàs
„dſihwes ainàs“, — tikai tad mehs ſapratiſim muhſu rakſt-
neeka zelto „Dſimtenes“ miſſu ehſas ſirſnigo daiſumu, ſcho
nemirſtigo peeminekſi teem Deewſemites „wareneem dar-
ba laudim un ziteem tihpiſkeem zilwekeem“, kuruſ Zefa-
ba Zanjſchewiſka apdahwinatà ſpaſwa ir glechbuſi no aiſ-
mirſtibas un kuru neween mums, bet ari latwiju tautas
nahſoſchàm paaudſem wehl buhs — dſihwi zilweki.

Zau ſawà laikà iſſakà aiſrahdiſumà par „Dſimteni“
(ſſ. „Kurſ. Wahrda“ Nr. 96 — 1924. g.) es peewedu da-
ſchas rindinas no ſahdas J. J. man rakſtitàs wehſtules
par wina „leelà romana“ uſbuſwi: „Romana darbibas
ſawijums ir loti ſareſchgits, kadehl daudſi, nenofinadami
wina atreſchgiſchjanos nahſotnè, domà to eſam beſ plana“,
bet tas, protams, tà nemas naw, jo kà mehs redſejàm, tad
autors ſcho planu ir ſewi neſſajis un garà iſweidojis
gadu deſmiteem, ſtrahdajot pilnigi metodifſki, radot pa-
preeſſch ſkeletu, kuru tas pamajaſam eemeefo, wiſſch leel
wiſpirms pamatus, zel papreeſſch ehſas grodus un ſpah-
res un tad tikai ſit ſchindekus jeb uſleel daſtſtinus juntà.
„Deta“'s jauniſdewumà buhs nowehrſtas netiſween trau-
zejoſchas un daudſſahrt nepatiſkamàs drukas kkuhdas, bet
tikſ eewefſti ari daſchi teknifſka rakſtura jauninajumi. Par
teem autors rakſta manim wehl ſchà: „Katrſ ſehjumſ ſahl-
fees un beigſees ar to romantiſko miſhleſtibas pahri, ſas
jau kaſſu naſkti peedſihwo brihniſchſus notikumus, lihdſ ſe-
ſtajà ſehjumà iſrahdiſees, ſas ſchis miſhleſtibas pahris
iſhti ir par zilwekeem un tad winu liſtens ſapluhdis ar
wiſa pahrejà perſonala gaitu kopà“. Tà jau pats „ro-
mana dſihwes ainàs“ autors paſtrihpo ſawa darba wiſai
plati ſprauiſtàs robeſchas un tà tad pats par ſewi ſapro-

tams, schajá fíizè mehs newaram attehlot, jeb atstahstít „Dsimtenes“ faturu wisá wísumá, ká to parasti mehds darit literaturas kritiki un wehsturneeki. Kad atfahrtójam gar muhsu gara azim buhs aisslihdėjuschas garám wisas Janšhewska ar apbrihnojamu meistarihu weiktas „dshwes ainas“, tikai tad mehs warefim daudj maš pareisaki un noteiktaki aptwert wina kopejo smaršhaino krahšhnumu, bet tagad, kur no a s t o n e e m isnahkuschí tikai t r i h s sehjumi, mums jaapmeerinajás ar pagaidam nowehrteschanaí un apstátam šahneedsjamo „Dsimtenes“ dafu, kura aptwer sewi jau wairaf ká 1200 lapas pufes.

VII.

Zelaba Janšhewska „Dsimtene“ ir pirmám kahrtam — leels kulturwehsturišts mahšklas darbs un tikai pehz tam — latwju romans, kusch aptwer sewi beš isnehmuma wisus muhsu mihtás Deewsemites-Kurfemites eedshwotaju slahnus un rahda mums winu kopdshwi, kahda ta bija dashus gadus desmitus atpakaš, apmehram pagahjuschá gadu simtena astondesmitajos un wehšakos gados, tá lihds muhsu diwdesmitá gadu simtena šahumam. Winá, ká raibá kaleidoskopá, attehloti neween kalpi un šaimneeki-mahju ihpashneeki un rentneeki, dshimtsungi un winu gimenes, mahžitaji, skolotaji, eeredni, študenti, lauzineeki un pilsehtneeki, bet ari wešelas lauschu šahkiras un weena apgabala dashnedashadás tautibas: latwji, leišchi, jeb ká tagad rakšta leetuwji, šchihdi, tšhigani un ziti, tur štatam Deewsemites, pašcha autora dshimtenes šakojoshás ahres un fenaf nepahredsšamos, bet tagad jau štipri retinatos krahšhnos mešchus, Dshintarjemites juhrmalas smilšchu kashpas un puštem šeedoshás pšawas. Romana jeb pareisaki, wina ainu dekorazijas mainás apshilbinošchá dashadibá, desmiteem galwenás un simteem episodištas romana figuras autors bihda ká us milju šhacha galdina ar pahršteidšochu weiklibu un attapibu, nekur nesteepdams sawu stahstu tahdá garumá, ká buhtu japahrlaišch azis jeb japahršchkir lapas pufes, bet gan gluschí otradi: ja reis šchis romans ir toká

nenits, tad nahkas gruhti no ta atrautees, lai gan iklasit to weenā panehmeenā fisiski naw nedš domajams, nedš eespehjams. Tā ween šķeet, ka, lai gan redsam sen pagahjušchus laikus un sen aigahjušchus mihsus zilwekus, itkā wakardeen buhtu tos wehl redsejuschu un waigu waigā skatijuschu un no kureem šķirtees mums šķehl. Un tad tee ari nesuhd, neišgais, muhsu atminā, bet dšihwo joprojam špilgtā konkretibā. Apbrihnojami ištūreta romana mašklineeziski ijjusta gaume, naw pat erotiski deesgan rīskantās weetās — pahrpahlejumu, jeb ari zitadu pawiršchigu karikējumu — katras atšewišklas ainas, kura jau pati par sewi ir maškklas darbs — pawedeens atrišnas weegli, kā no labi ušihhta lamola, dšidri-škadra latwju mehlē, kuras bešgaligās un glešnaini krahschnās bagatibas Zanschewskis ijsē saules gaismā, bet kuru kašds muhsu moderns rakstneeks-kritikis atradis par „arhaisku“... Te nāw nēka maškšlota, išspeesta no šchahdu jeb tahdu, „ari šilologo“, bet pateesibā walodas kropslotaju šmadšenem un išdomata no nedabigu atškanu fabrikanteem (š. Getes „Zauštu“ Raina tulktojumā), te ir krahts, ruhpiģi šjats un tad latwju walodas materials išleetots tā, ka ne par welti muhsu leelakais walodneeks, nelāikis R. M. ū. H. L. e. n. b. a. c. h. s., Zanschewska tehšojumeem peegreesa, taišni bagatās walodas dehl, leelu wehribu, ušštatot tos par neišsmelamu apzirkni, kūrā šlehpjas daudš muhsu walodas ištās pehrles un newis newehrtiga imitazija, kašdā deemšķehl, tagad sazenšchas dašchadi „kultureli“ walodneeki, mešchonigi kropslodami d. a. h. r. g. a. f. o. m. a. n. t. u., kura mums ir — muhsu m. a. h. t. e. s. w. a. l. o. d. u.

„Dšimtenes“ atšewišklas dafas, aptwerdamas dašchreij pa diweem sehjumeem, ir sawukahrt šadalitas ihpašchās nodakās, — ainās, kašdu p. p. pirmā dakā diwos sehjumos ir 29. Katrai no šchim nodalam ir saws ihpatnejs ušraksts un beš šchā ušrakšta wehl dašchreij labi pagaršch nodakas rakšturojums, jeb it kā šatura rakšditajs, kas beeschi weer šastahw pat no wairakeem teifumeem, kuri pa leelakai da-

lai eesahkas waj nu ar wahrdu „kadeht“ jeb „kà“, atgah-
dinot daschâ sinâ flawenâ „plafdeusch“ = rakstneefa Fr.
Reutera stahstijuma formu; kura daschi darbi, kà p. peem.
„Sj sprantschu laikeem“ ari latwiiski tulkoti, kà ari daschus
masakpasihstamus holandeeschu romanistus. Schee beeschi
ween humoristiskee, nodaku apakshraksti satur, paschi par
sewi ween nemti, daudj aspraktibas un tà peedod stahstiju-
mam — it kà wirumam pawalgu. Nemsim te, peemehram,
„Dsimtenes“ 1. dakas trescho nodaku, mums jau pasihitamo
„L i n u t a l k u“, kuras satura rahditajs ilan schâ:

„Kadeht meschfargjs nedrihst buht pret kalpeem lepnjs. — Ka-
deht jaimneeku kahrias skroderis gahjis schuht kalpu mahjâs. —
Kadeht Annai bijis janem wihrs bes jeklabdas ismehginaschana-
nas. — Kadeht Anlise dabun labu prahtu uj skroderi un kadeht
Indrilis neatwadas no katra atsewischti. — Kà jaunais Silarajs
mahjâs nakti skaiti swebret, un kà meschfargjs wehro laust wina
lepnibu“.

Neween katra romana dafa, bet jau katra nodaka ir
pati par sewi noslehgta aina, kuras lastajam no schkuma
schkeet farindotas kà nu autoram pagadijees un beeschi
ween tâs nobeidsas, kà mehds teikt „wisintrefantâ mo-
mentâ“, un jau nahloschâ nodakâ = ainâ runa eet par
pawisam kaut ko zitu, tajâ darbojas neween zitas perso-
nas, bet ari notikumumu weeta ir gluschji zita. Tâ romans
eesahkas ar nodakam: „Laimigas kahjas un nelaimiga
lihgawa“ un „Zits shehdsjejs“, bet scho saistoseho nodaku
turpinajumu mehjs atrodam tahlak titai 13-tâ nodakâ —
„Kahsu beigu zehleens“ un tad atkal „Zeku un tekku“
(„Dsimtenes“ II. dafa, bet 3-schais sehjums) pirmâs no
dakâs sem wirtsraksteem „Kasjuduse lihgawa“, „Bahlâ
grefene“ un „Preeschu kalnâ“. No schâ peemehra ween
nojauuschama Zanschewiska romana milfigâ apjoma un pa-
teescham grandiosu eespaidu atstahjosehâ usbuhwe, — kurai
lihdsigas naw muhsu original-literaturâ.

VIII.

Eefam mehs ihsumâ pahrejam uj „Dsimtenes“ faturu, t. i. winâ jifseteem tihpeem un notikumeem, mehs grabam wehltreij uj maju brihtinu atgreestees pee muhsu autora jau beeschi sche zitetàs autobiografijas, fur fastopam wehl schahdu jauku gabalinu, kam ir zeeschs sakars ar romana wehsturi:

„Ganu dsihwe Nigrandâ wispahr bij jauka un patihlama (lai gan jazetas bij ar saules lehktu), jewischi pa leelajeem, plashajeem mescheem. Kahdâ weetâ meschâ, upites kraftmalâ, atradàs ar leeleem, wezeem lokeem apaudsits usfalns ar pfawu un aissehrejuschu dihki tam tuwumâ. Scho weetu jauza par Zihru leni, un wezi laudis teizàs no jaweem weztehweem dsirdejuschi, ka tur senfentos laikos atradujees Zihrulenes pils un muischa, kura kura waj mehru laikos ipostita. Usfalnâ kahdi pehtneeki ari reis rafuschu un sem wezu, jau sen nozirstu fokuzelmeem atraduschu ogles, pelnus un nesin ko wehl. Waj te bijusi kahda sentjchu pils, waj kahda muischa, tas nebija nojinams. Bet schi senàs dsihwes atleeku un peeminas weeta loti nodarbinaja manu eedomu. Kas un kahdi zilweki gan tee bijuschu, kas te staigajuschu pa schâm jaukajam pakalnem — brihwee latwju, waj kuhru sentjchi, waj patwatigee wahzu muischneeki? Kahdi gan bijuschu scho zilwelu darbi un zenteeni, winu preeki un behdas? Un fda un kahdos apstahklos schi weeta nopostita, tà tà tur naw atlikuschas pat ne trahjmetas un wijsa apfahrtne apaugusi at leelu, wezu meschu?..“ „Safarâ ar wisu to“, turpina Z., „man domas dsihwi faistijàs pee ipostitàs senàs Zihrulenes, — lai nu ta bijusi schahda, waj tahda pils. Wehlat, kad man radàs ideja par leelâ romana „Dsimtenes“ rakstischanu un kad jahku scho ideju ijweidot tahlat, tad nolehmu galwenai darbibas weetai dot schàs senàs dsihwes weetas nofantumu — Zihru leni, lai tà zeltos no falna apakichas un mescha beesjeeneem aug-

ſham un lai tanī atkal dſihwotu fungi un damas un ziti laudis — wiſmaſ manā romanā“. („*Ū.*“ I. 157—158 l. p.)

„Dſimtene“ wiſā wiſumā, ir dſili un daiſi iſweidota tehwu = ſemes mihleſtibas un radoſcha darba augſtā dſeeſma, kà tas ſpilgti redſams no ſekoſchā romana pamata idejas rakſturojuma lahdā wehſtulē, kuru wina autors rakſtijis ſcho rindinu uſrakſtatajam:

„Romana galwenā un weenojoſchā ideja ir dſimenes mihleſtiba, winas dabas un dſihwes jaukumu rahdiſchana, lai to daritu mihlu, dahrgu winas eedſihwotajem, lai tee to neatſtahj un neeet dſimtenei un ſawai tautai paſuſchanā, jo latwji ir maſa tautina un warēs paſtahwet kà nazija ſtarp žitām tautam tikai tad, ja tee paleef weenkopus un nepahrtautojas, kaſ teem iſkliſhtot pa paſauli ir nenowehrſchams. Talab ari romanā „Dſimtene“ wiſi poſitiwee tipi mihle ſawu dſimteni, neſchiras no tās, žihnās un puhlās par winas labklahjibu. Romana poſitiwām perſonam, kà jau ihſti latwiſkeem rakſtureem, dſihwes apniſkums, winas noſihmes noleegſchana — ir ſweſchas leetas: wiſām tām peemiht neiſſihkſtoſchs dſihwes preeks un nerimſtoſcha darba mihleſtiba. Wahrdu ſakot, tos redſam lihdsigus teem ihſteem muhju tautas behrneem, lahdus tos tehlo muhju neſkaitamās dainas, kuras ari nepaſihſt nedſ dſihwes apniſkumu, nedſ darba newihſchibu“. (ſt. antografu 6. l. p.)

Dſimtenei, dſimtai ſemei, tai ſemei kuru latwju darba tautas neſkaitamas paaudſes ſaweem ſweedreem raſinajuſchas un ſlazinajuſchas, ir weltita romana waronu leelakās daſa^s neiſſihkſtoſchā mihleſtiba. „Semi ſtrahdajot un kopjot, tu juhteēs winas ſpehka, winas ſwehtibas apdweſts, winas muhſchigās dſihwibas ſtiprinats, atjaunots, — tur, tur atajs uſplehſch ſemes garoſu, žif tihkami, žif ſpirgti tur dweſo pretim wñhas dwaſcha“, domā neſenā kalpa un nu rentneeka, gimnaſijā ejoſchais ſemneeka dehls, Stihpneeka Žekabs, ejot rihta agrumā pa Deewſemites ahrem. „Sem-

kopiba ir tas dšihwes arods, kas dabai stahw wistuwaf
 un tadeht ari semkopju fahria ir wisdabiffakā, wiswejelī-
 gafā, wisstiprakā, jo st i p r a k a k a h d a i t a u t a i
 w i n a s s e m k o p j u s c h k i r a, j o d r o s c h a k a
 w i n a s n a h k o t n e .. fludina „Dšimtenes“ autors,
 lītdams šho pamata atsinu jaunā Zetaba galwā. Un we-
 zais Stihpneeks, kurfch sakās „ar pašemibu ejam zaur safu
 Deewa semiti“, šchis muhschigais darba ruhkis sin kā us-
 sweht deewdseešmas pantinu, kurfch nosaka, ka „teem
 wahrdeem“ buhs „darbos atspihdet“, reišā ar to usšwerot
 darba mihslestibas raschigo swehrumu. To pašchu fajust i
 bagatais Kirmgrauschu mahju ihpašchneeks, wezais Amols,
 kurfch daudj ruhgtuma dšihwes peewafarē ishaudijis —
 atdod galu galā sawu meitu un mantineezi Aneti pašch-
 mahju kreetnajam gahjeju puifim Duhleju Andrejam, no
 kura winšč ir pahreelinats, kā tas buhs ihits — š a i m-
 n e e k s un newis „kautkahda šaimneekela dehts“, i Dru-
 wineeku mahju gahjeji — kalpi Beesuma Bofums un
 Anehweta Didšchis, kureem abeem „jo leelaks un gruhstaks
 darbs“ — jo labal, bet ari Brammanišchu Peteris,
 „glihts, patihšams puifis, pee diwdesmit peezi gadus wezs,
 klufas meermihligas dabas zilweks“ wehšakais no wezā
 wihra aishgahjuščās Kirmgrausenes „uskuris“, winas man-
 totās diščās Radagaišu mahjās, kurās netrühst itnekā
 i šchai i nahšochai dšihwei, jo mirušchais Radagaišu šaim-
 neeks atstahjis šawam pehžtezim wifu kō, pat preešč wina
 muhscha wafarā par šchauru palikuschu—osola šahrku un lee-
 lu melnu krustu. Ari bagatās Gohsemju Emmas ne peelaus-
 latais nemihšlais wihrs Tšchahpinu Jahnis, bet širdsisre-
 dšetais šaiminu Adams, kurfch kā juhrneeks „pašauli re-
 dšejis“ un no kura wiši bij gaidijuschji „išnahkam kō šewi-
 šchku“ — paleek „šawa tehwa nabadšigās mahjās par
 weenfahrschu semes ruhki“, lihds kameht Emmas un Ada-
 ma — šchi „romantiskā mihslestibas pahra“, šareschgitās
 mihslestibas dehtas aišden winus pašaulē. Školotajs Au-
 malis, zeenigs tautiško zenteenu preeščstahwis, lai gan

pats atrauts no semes, sofojot pa wisapfahrt meschu eeflehgtto Kirmgrauschu mahju pukaino plawas zelinau jauka klusa rihhta stunda, apbrihno scho „ihsto dabas swehtnizu, scho kluso faktiau, kuru dischais meschs noslehdsis no ahrpafaules un glaba to no latra dsihwes trofshna un trauzeffa“, jo — „ja tee zilweki, kas sche miht, ir paschi fewi apmeerinati, tad wineem pehz satifsmes ar ahrpafauli gan newar buht nekahda zenschanas un tee war sche justees pilnigi Iaimigi, dsihwodami paschi sawu ihpaschu dsihwi“. Mihilè sawu nowadu ari Zihrulesnes wezais dsimtskungs, kurfch buhdams, „kreetns laufshaimneeks un godigs zilweks“, eeguwis „wispahreju pasfshchanu un godaschanu“, kura kalpi un shaimneeki teef zildinati wisà Lejas-Kurfemè kà braschee zihruineeki un usstatiti kà pahrafee par zitu pagastu eedshiwotajeem i turibas i tikumibas sinà un kuri ari paschi fewi par tahdeem tur. Schi mihlestiba us semi kà fartsans pawedeens welkas zauri romana „Dsimtene“ lapas pufem, „saws faktinsch un saws stuhritis semes“ ir ari „feschu ugunskuru parlamenta“, Druwineefu mahju kalpu seewu lolojums, semes deht teef westas prahwas starp rentneefeeem, kalpeem un dsimtskungu, prahwas, kuràs atspogulojas weiklu „faktu funktineeku“, kà autora teeliffi shimetà pana Wadaika peemuktoto semes-ruhku weenteesiba, kuri grih wehlat eet lihds „pascham keifaram“ un „sinatei“, suhtot us Peterburgu kà sawu preelshstahwi balamukigu wetschuku - rihshmetil kurfch, protams, teef tikai lihds „sinata“ durwju fargam, bet dascheem no scheem weenteesischeem jasaude galu galà tas pats „faktinsch“ un „stuhritis“, kurfch, laut ne paschu ir, bet tomehr par tahdu flaitijàs un jaeet „us leischeem“. Schis ilgas pehz f a w a semes gabalina latwji ir weenmehr lolojuschu wifos sawos dauds gadu simtenu garajos wehstures tumshajos pojmos — un wajadsjeja leelà pasfaules kara weefuli sabrukt fwehshziltigai warai, lihds schis kwehlojshàs ilgas guwa realas taustamibas rastsuru, lihds latw i s pats kluwa sawas semes k u n g s.

IX.

Jlgas un dšinas uš dšimto semi romanâ wijâs weenkopus ar mišlestibu uš dšidro latwju walodu un droščâm zeribam uš gaišču muhšču tautas nahkotni. Dibinajot Zihrulenê dšeedaščanas beedribu „Seedonis“, weens no winas aktiwakeem beedreem — aišween gan weetâ, gan neweetâ juhšmojosçhais kroderis Spruškts, Ńhšis „Dšimtenes“ Beetula Krustinšč, teiz, ka „buhtu koti Ńawadi, ja taišni Zihrulenes nowadâ zihruki wehl nemoštos un nešlandinatu dšeesmas, ari mums flu-dinadami, kâ tautai tuwojas seedonis“.. To pašču Ńludina ari latwju students Dšols, kurušč wišur praša latwju mehlei maščakais wahžu walodai lihšfigu Ńahwołli, un Ńho Ńawu prašibu aišstahw neween wahredeem, bet ari darbeem, pat kaħdreiš peeplaukadams kaħflu wahžeeti Dr. Ddinu — kura ištaiš ušwahrdš laikam gan ir profaiščais Ddinšč. Školotajš Ńumališ, kura lepnaiš muiščneežibas maščhals kambartungs Nurmhušens un wina domu beedri, Saulgošes mahžitajš u ž., redš bištamu agitatoru un išeħd to no weetâs, uš maščhala Ńmageem apwainojumeem par latwju tautas nešatizigo rakšturnu, tautu, kura pati išweidojuš Ńamawahrdu „Latweetis latweeščha welns“, atbild winam: „Bet es tomeħr tizu Ńawas tautas nahkotnei!“, peemetinot: „Ķas tišdaudš jauka un daiķa raditjuš, wišu Ńawu dšihwi tiš neišŃalami Ńlaištâš dšeesmâš atteħlodama wišos Ńihkumos, Ķas tiš daudš gara modribas išnešufi pa ilgeem tumščeem gadu Ńimteneem, — tâ tauta naw pes Ńemalâš Ńugas Ńlaitama!“ — un nejaulam Ńamawahrdam „Latweetis latweeščha welns“, Ńahda pretim zehlo „Širdš — kuršemmeeķa gods!“ Bet muiščneežibas maščhals Nurmhušens, nošlaušjees Ńchinis „beħnu dšeesminâš“ Ńaka, ka latwji wehl „ilgi nešafneegš neķahdu augštatu prahta un gara peeaugščanu un palikš ari tahlakâ nahkotnê ekonomiški un politiŃki beħmi“, un „weħlak, kaħ Ńhi araju un ganu tau-tina išluħnošees no Ńawas Ńħaurakâš dšihwites un waital

šahs darbotes ari komunalā un politiskā dšihwē, weeteem wahzeem un freeweem buhs weegla zihna ar teem“, jo zaur šawām šawstarpigām kildam un nesatizibu tee pašči ejot šaweem politiskēem un šaimneežifkēem pretineeskeem pašihgā... Te šadurās diwi preteji pašauls ušfati, norišinajās zihnas, kuras tikai dašchus gadu desmitus wehlaš wehštūre iššchihra mums par labu, brihwās Latwijas zelmlauschu, pirmo tautiskā laikmeta darbineeskus tā kronejot ar muhšcham newihstoschu lauru wainagu.

Romanā „Dšimtene“, it ihpašči wina treschā sehjumā, („Zeti un tetas“) Janšchewskis, beš jau mums pašihstamā mihlestibas pašra Udama un Gobjemju Emmas brihnischkām mihlestibas dehlam, šahda lasitajeem preekščā, širņigi intimā stilā, wehl wešelu rindu zitu mihlestibas pašru, no kureem jāišzei daišās tautas šelstenites Marutas pirmās mihlestibas šeedonis ar Stihpneeku Zekabu, šentju mentali naiwās kontešes Lijas mihlestiba uš brašcho latwju studentu Dšolu, tad šambarkunga Nurmhaufena un Šihrulenes barona meitas Teresas mihlas šahšts, kurā tik tihpišči špilgti šihmets kā prezineeks noraiditais „trakais barons“ Šhalks, ka ari Širmgraušenes, wežā nemihlotā wihra šewas, mihlas ilgas — pirmis pret školotaju Numali, kura weetā wina wehlaš un pagaidam apmeerinajas ar — Brammaniščhu Peteri. Wiši šchee „romani“ un romantiskās dehšas, kurās beš galwenajām darbojas wehl miššigs wairums blakus peršonu, wijas zaur romanu tā treschais šarkanais pawedeens, blakam ilgam dehl dšimtās šemes, idealai mihlestibai uš mahtes walodu un žeribam uš latwju šemes gaischo nahšotni.

X.

„Dšimtenē“, kā wešelas tautas šinama laikmeta un tautas eerāščhu grandiosā epā, ka jau mehš to minejām, darbojās tik neparasti leels peršonu škaitis, ka ja mehš grišbetu tikai winas wišas wahrdā šaukt, tad tahšds šaraktis ween aišņemtu wairatas šlejas. Teem, kuri pšeeradušči

pee muhsu parastajeem „romaneem“, kuros pa leelakai dalai attehlotā tikai kahda atšewiška mihlestibas pahra neelels dšihwes poms, sinams, grandiošais Zekaba Zanschewiška latwju eps buhs un paliks šweššs, tāpat ka ar milšigu personāšchu raditee Homera „Iliade“, jeb grafa Lewa Tolstoja Napoleona laikmeta eps „Karsch un meers“. Ais šchā eemesla ir dašchi kritiki, kuri sinamā mehrā pahrmēt autoram wina romana leelo personu skaitu, inemot kahdu Zanschewiška leelā darba pareišu nowehrtejumu — zittauteeschu — wahžu, laikrakstā „Rigašche Rundschau“: „Ein lettischer Heimatdichter“ („R. R.“, Nr. 214.—1923.), kura autors K. B. nowehrte „Dsimteni“ kā „leelu un ihštu mahšklas darbu“, kura autors, ihšts „mahššlineeks strahdā pee peeminelka zelschanas šawai tehwijai“, un kura nošihme ir tik leela, kā „wina tulkoschana leelo kulturās tautu mehles ir tikai — laika jautajums“.

Wišs darbs, kā tahds, naw wehl weikts un paees wehl labs laizinišch, kamehr Zanschewiška latwju eps pazelšees kā pateescham grandiošs latwju tautas sinama laikmeta peemineklis wišā šawā apbrishnojāmā un apburošā zehlumā. Šchim muhscham neišniškštoscham peemineklim, kursch pastahwēs tik ilgi, kamehr pastahwēs latwju mehle, likti drošchi, stipri pamati un par wina ūbuhwes nobeigšchanu lihdschšinejā stilā un garā, mums schaubu naw.

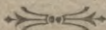
Mehs jau atšihmejām Zanschewiška krahšchno un glesnaino walodu, kura dašchā labā weetā ir tik nemahšplotti un weentahrschī širšniga, ka to netikai war peeskaitit pee labakā, kas lihdsch chim ir šafneegts un guhšts latwju rakšneezibā, bet kura jaatšihst par—klasisku. Nemšim te tikai weenu peemehru, kā J. apraksta dabas jautumus, p. peem. mums, leepajneekeem, tit labi pašihstamo Bernatu juhrmalu:

„Kofalnē, uš krašta puši, wareja redset koku galotnem pahri tahlumā juhru šaulē laistamees. Dšidri šilās debeks atšpihdumā ta tagad ištatišās tumschspeleti šila. Lehnaš

wehjinšch ap pusdeenas laiku bij pawišam norimis, tā kā šlaifajās preedēs ne šarvinšch nekustejas, nedz arī bija dširs dama wehšmas eeshalkšchanās, bet juhras spogulis no nešenejā weeglā šawilnojumā wehl mirdseja un wiseja šihšihkā mirdsumā. Retumis redseja tahtlumā wirts šilpelekā uhdens lihmena pabaltojam it kā wehtras treektas šneega pahršlas: tās bija šneegbaltās kaijas, kas šchur tur uššahwās gaišā, drihši atkal nolaišdamās atpakaļ uhdeni“.. (III., 246—247 l. p.)

Ahtpus leelišku meistariibu šihmeteem, iš teešchās dšihwes nemteem rašturiškeem un lihdiš pehdejam šihšumam ištureteem romana tihpeem, redšamu weetu Janšchewška „Dšimtenē“ eenem dašchneadašchadi mafu štati, ainas, un noštahšti, kā šakumu šwehtku, gada tirgu, školotaju kongreša, muišchneeku konferenzes u. t. j. pr. aprakšti, kuri, neštatees uš winu leelo raibumu, nemas nenogurdina laštaju, jo tee wirzoti ar tahtu špirgtu, ašprahtibas un atjautibas dširštelem šprehgajošchu nemahššlotu humoru, tahtu pehš nemirštigajeem Kaudšišchu „Mehrneeku laikeem“ mehš nešesam redsejušchi, ja paw humoru nedehwē to „humoru“, tahtu winu mehš šastopam nelaiķu Adolfa Allunana, Ed. Wulfa un pa dašai arī Rudolfa Blaumana joku lugās, kur šcho „humoru“, ihštenibā šeklus jokus, pa leelakai dašai — „wek aij mateem“, — lai šchahdā, waj tahtā wiššē šmeedinatū štatitajus. Bet pats dšilais, labširdigais, šekaba Janšchewška humors — ir daudšās romana lappušēs — tikaļ jautri šmeekli aij apšlehptām ašaram un wišš šahštijums teek wešts, no wišai augšta, glušchi bešpartejišta, gareem dšihwes gadeem noštaidrota redšes šahwokka.

Šekaba Janšchewška „Dšimtene“ tā teiškmainā, apburta pils iš Burtneeku ešera dšitumeem, želās lehnām augšchup daiša, štalta, jauka un kā muhšu dšimtenes un mahtes walodas šwehtniza — wina kluhs mums bešgaligi dahrga, mišla un tuwa.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307085113

Dairkrastneezības Sautas Bibliotēka:

Nr. 1. Haralds Eidgastis. *Pee silā bēdībēna. Nerefiorda pajazina. (Noweles.)* Masā 25 rbt.

„Waloda, lahbā ufrastlitas noweles, weegla un gleznaina un winā tā dšhdbrā uhdeni atspogulojas seemetu dabas lepnaīs aij-raujošchais skaitums ar winas druhmām melnām granitu skintim un sapnaini dšhdreem kluseem fjordu uhdeneem. Šchim nowelem beš schaubam, ir ari ņawa audšinošcha nošhme, un tamdehī jo šilti eeteizamas muhju jaunatnei“. („R. W.“ Nr. 126—24. g.)

Nr. 2—3. J. Janšewiškis, (romana „Dšimtene“ autors.) Bagatā Tšchappina dehls. Tschlojums īf Latwijas maleenas. Virmā data: Nā bagatā Tšchappina dehls prezejās. (Atrodās drufā.)

Nr. 4. Andreews Needra. „Dšhwais mironis“ (Atbilde Wittoram Eglitim). Masā 25 rbt. „Interējants ne tikai Needras zeentajeem, bet ari literaturās mihlelajeem“. („L. Sargs“ Nr. 128. — 1924.)

Nr. 5. Haralds Eidgastis. Mirstošchais gulbis. (Iš nowelu zilka: Nahwes un ahyprahta walstibā). (Drufā.)

Nr. 6. Andreews Needra. Wežā lšhdumneeka dšeesmas. Masā 25 rbt. Šchis neleclais krahjuminich, kurā ņatopotās jaunatās un pa datai wehl nedrukatas Andreewa Needras dšeesmas, buhs muhju leelā dšejneeka mihia balwa netikai wišēem teem, kuri aishween wehl ari tagadešā muhju politiskās dšihwes mištrehšli Latwijas kaunos un lejšs ņajubšmoti standina: „Dajchu skaitu ņeebu Gaušā kaiššu“ — bet ari eeguhs winu autoram daubš jaunu zeentaju. —

Nr. 7. J. Medneeks. ņelabs Janšewiškis un wina muhšcha darbs: romans „Dšimtene“. Kritiski-biografiskā ņlize (J. Janšewiškā 40 g. rakstneezības jubilejas gabijeend. Ar por-treju un autografeem.) Masā 25 rbt.

Dairkrastneezības un Politiskās Sautas Bibliotēkas numuri dabujami wišos labakos grahmatu weikalos un wairumā Rīgā pee D. Seltina, Petas, A./S. Walters un Rapa, „Inwalideem“, tā ari pee išdewejeem, Romandisab. „Astra“, „Leepaja“, Hika eelā 10 un Leelā eelā 15. Pašta ņapitiis 25. — Pa paštu, teeshi no išdewejeem iņrakšiot ņena 27 rbt. (54 š.) par numuru. (War eeshūtit ari paštmarkās.)